

Prva
dalmatinsko-hrvatsko-slavonska

IZLOŽBA

u
ZAGREBU

god. 1861.

SPOMEN IZLOŽBA

PRVE DALMATINSKO-HRVATSKO-SLAVONSKE

IZLOŽBE

U ZAGREBU

1864 — 1964

MUZEJ GRADA ZAGREBA
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB 1964.

Ovu izložbu o izložbi priredio je Muzej grada Zagreba u suradnji s Povijesnim društvom Hrvatske povodom 100-godišnjice Prve zemaljske gospodarsko-obrtne izložbe organizirane u Zagrebu u jesen 1864. godine. Na taj način se i ova ustanova pridružila općem sjećanju na jednu izvanrednu manifestaciju koja je za ondašnju Hrvatsku, »Trojednu kraljevinu«, a pogotovo za tadašnji mali Zagreb predstavljala pravu senzaciju. Po svestranom sudjelovanju, po vrijednosti, raznolikosti i sveobuhvatnosti izlaganog materijala, te zbog njene važnosti za naš ekonomski život onog doba, imala je izložba od 1864. godine izuzetno veliko značenje. U dvorana velike sveučilišne zgrade na današnjem Trgu Maršala Tita i na prostoru pred njom bile su izložene tisuće najraznovrsnijih predmeta svih grana privrede i gospodarstva, rudarstva, obrta, industrije, umjetnosti, prosvjete i kulture. Izlagalo se sve što se smatralo, da je od domaćih dostignuća vrijedno pokazati počevši od domaćih životinja i najskromnijih predmeta kućne radinosti, pa prirodnina, gospodarskih i obrtničkih proizvoda i strojeva do umjetničkih djela Hötzendorfa, Mückea, Zaschea, Karasa i drugih.

Izložci su prema vrstama i značaju bili raspoređeni i izloženi po »podrazredima«, a tih je bilo trideset i dva. Ostvarujući izložbu o toj davno prošloj izložbi želili smo prije svega, da prikupimo po mogućnosti što više predmeta koji su na njoj bili izloženi, a zatim da eksponate, držeći se tadašnjeg načina izlaganja, izložimo po sistemu »podrazreda«. Uz to smo izložbu i neke pojedine izložke popratili originalnim tekstovima iz kataloga izložbe 1864. godine. Htjeli smo, da na taj način barem donekle i formalno i sadržajno obnovimo, rekonstruiramo, izložbu slavljenicu, da stvorimo njenu približnu sliku i barem je djelomično dočaramo današnjem posjetiocu. S tog aspekta valja gledati i njen likovni postav. Nije nam bila namjera, da učinimo vjernu kopiju koja bi kvalitativno i kvantitativno odgovarala svom originalu. To ne bi bilo ni moguće s obzirom na sasvim drugi i mnogo manji izložbeni prostor i na činjenicu, da se danas do većine

nekadašnjih eksponata nije više moglo doći. Bilo, da su u toku dugih desetljeća jakog i svestranog razvitka tehnike bili odbačeni i propali (razni strojevi, alat itd.) bilo da su po prirodnim zakonima već odavna morali nestati (stoka, razni poljoprivredni proizvodi i sl.). Stoga od trideset i dva »podrazreda« s izložbe iz 1864. nije na današnjoj izložbi zastupano njih dvadesetak (I—XVIII, XXIV i XXVI). A i oni »podrazredi« koji su zastupljeni ne obuhvaćaju naravno sve ono što je bilo izloženo prije sto godina. No, premda se zbog tolikih izostalih izložaka, bez sumnje, nije mogao postići dojam relativne monumentalnosti i veličine što ga je davala izložba 1864., te iako su možda upravo izostali izložci dali jako obilježje njenom vanjskom općem izgledu, ipak je u današnjoj izložbi oživljena jedna od njenih osnovnih, bitnih karakteristika, a to je raznolikost, šarolikost, mnogostranost njenog sadržaja.

U uvodnom dijelu izložbe evocira se pojedinim fotografijama i kronološkim redom uspomena na velike evropske gradske i međunarodne izložbe što su se održavale od kraja 18. do sredine 19. stoljeća. Među njima i na »Obrtnu rasstavu« u Ljubljani, prvu gospodarsku izložbu priređenu na teritoriju današnje Jugoslavije 1844. godine. U uvodnom dijelu izložene su i fotografske reprodukcije, slike, organizatora izložbe 1864. godine, zatim reklame izlagača i pojedinih tvrtki, novinski članci izašli uoči otvorenja izložbe i drugi propagandni materijal.

Nastojalo se dati što vjerniju atmosferu koja se stvorila oko te najveće i najznačajnije privredne manifestacije Hrvatske onoga vremena.

Kod pripremanja izložbe susretljivo su nam pomogli i ustupili svoje predmete za izlaganje zagrebački muzeji i ustanove: Arheološki muzej, Etnografski muzej, Muzej za umjetnost i obrt, Povijesni muzej Hrvatske, Zoološki muzej, Hrvatski glazbeni zavod, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, zatim Narodni muzej u Ljubljani i pojedini Zagrepčani, starosjedioci u ovom gradu u čijim se domovima sve do danas sačuvao po koji predmet što je bio izložen na prvoj velikoj zagrebačkoj gospodarskoj izložbi u prošlom stoljeću.

Muzej grada Zagreba i Povijesno društvo Hrvatske svima se najtoplije zahvaljuju i cijene njihovu susretljivost kao dragocjeni doprinos ovoj manifestaciji.

Dr FRANJO BUNTAK

Potreba plasiranja proizvoda na tržište postojala je podsvijesno u čovjeku od pradavnih vremena. U starom vijeku dobiva ona već vrlo konkretne oblike. Čovjek-stvaralac na umjetničkom i proizvođačkom planu plasira uz svoja umjetnička ostvarenja i proizvode obrtničkih i kasnijih manufakturnih radionica unutar i izvan granica velikih starovjekovnih država Bliskoga istoka i same Evrope. U srednjem vijeku proširena trgovačka mreža uslovljava i povoljnije trgovačke uslove, pa se i na prvim srednjovjekovnim sajmovima pojavljuju kao neki »praizlagači« srednjovjekovni obrtnici i manufakturisti, nudeći na ogled i prodaju svoje proizvode.

U novom vijeku nastajući građanski stalež želi uz političku vlast osvojiti postepeno pozicije i na privrednome polju. Uz trgovinu ostvaruje povećanom manufakturnom proizvodnjom sve veća bogatstva, pa mu ona osigurava i dominantan položaj na trgovačkom i privrednom planu. Svoje manufakturne kao i početne industrijske proizvode izlaže evropski građanin uz feudalca na prvim gradskim izložbama, koje se od kraja 18. stoljeća održavaju manje više u svim većim evropskim gradskim središtima.

Za nas su osobito važne one izložbe na kojima su nastupili kao izlagači naši domaći obrtnici i tvorničari. Tako se uz ostale pojavio i istakao na drugoj bečkoj gradskoj izložbi godine 1834. i Janko Bubanović izlažući svilu izradenu u vlastitoj svilani u Križevcima, pa Bečanin Joseph Lobmeyr zakupnik slavonske staklane u Mirin Dolu i toliki drugi. Na trećoj izložbi u Beču održanoj godine 1845. broj naših izlagača se povećao. U međuvremenu tj. godine 1844. održana je i *prva gospodarska izložba na današnjem jugoslavenskom teritoriju*, i to mjeseca augusta godine 1844. u *Ljubljani*, koja eto uz zagrebačku gospodarsku izložbu slavi također svoju značajnu godišnjicu.

Svi ti veći i manji uspjesi uz sveukupan opće privredni i trgovački razvoj uslovlili su i održavanje prve međunarodne izložbe u Londonu 1851. godine. Za njom slijedi međunarodna izložba u Parizu godine 1855, pa druga londonska go-

dine 1862. na kojoj sudjeluju u ovcem broju i s uspjehom izlagači iz Hrvatske. Uspjeh postignut na toj međunarodnoj izložbi ponukao je i tadanjeg tajnika zagrebačke trgovačke komore Devidé-a, da predloži nakon povratka iz Londona na komorskoj sjednici mjeseca augusta 1862. u Zagrebu održavanje prve sveukupne gospodarske izložbe, pa je ta nakon svestranih ozbiljnih priprema i svečano otvorena 18. VIII 1864.

Zagrebačka gospodarska izložba slijedila je ne samo kao rezultat svestranog rada i zalaganja samih organizatora, nego je izrasla i kao logična posljedica tadanjeg sveukupnog ekonomsko-društvenog stanja koje nastaje u Hrvatskoj, a i u glavnome gradu Zagrebu nakon povratka »ustavnosti« 1860. godine. Otvorenje željezničke pruge na relaciji Zidani Most—Zagreb—Sisak, osnivanje »Obrtničkog društva« u Zagrebu pojačana aktivnost »Gospodarskog društva« koje doživljava svoj »neoilirizam« nakon 1860, pa sve organiziranja djelatnost postojeće zagrebačke trgovačke komore uz »posestrimu« osječku trgovačku komoru bili su povoljni uvjeti, koji su omogućili i ostvarili »prvi zagrebački velesajam«.

Manji takovi pokušaji uslijedili su u Zagrebu i ranijih godina i to kao rezultat rada zagrebačkog »Gospodarskog društva« koje već godine 1852. i mjeseca januara 1854. organizira prve omanje poljoprivredne manifestacije u Zagrebu.

Međutim izložba održana u Zagrebu od mjeseca augusta do zaključno oktobra 1864. bila je i ostaje ipak našim prvim zagrebačkim velesajmom, jer su na njoj po prvi puta osim poljoprivrednika nastupili kao izlagači i naši obrtnici uz predstavnike nastajuće industrije u Hrvatskoj. Izložena su bila i umjetnička suvremena djela uz djela starijih naših majstora.

Gospodarska izložba godine 1864. bila je smještena u današnjoj zgradi zagrebačkog rektorata. Uz izložbu izdan je i izvanredno opremljen katalog, štampan osim na hrvatskom i na njemačkom i talijanskom jeziku, pa je na taj način izložba bila pristupačna i gostima iz bečke prijestolnice i ostalim stranim posjetiocima, koji su već prvi dan uz domaći svijet u rekordnome broju došli na izložbeni prostor. Prema suvremenim novinskim izvještajima preko tisuću ljudi je gotovo dnevno posjećivalo izložbu, što je svakako bio zamjeran broj, to više ako imademo na umu da je Zagreb u to vrijeme brojio svega oko 16.000 stanovnika, a veze s pokrajinom baš nisu bile najbolje, pa je pre-

težan broj bio zagrebački domaći živalj. Na izložbi je sudjelovalo ukupno preko 3800 izlagača, među kojima su se isticali obrtnici i tvorničari Zagreba i Osijeka, a nisu zastajali ni obrtnici ostalih većih i manjih gradskih središta na čelu s Varaždinom, Karlovcem i Samoborom.

Izložba je bila otvorena do 15. X 1864. Svečano ju je zaključio tadanji kancelar bečke dvorske kancelarije knjižban i pjesnik Ivan Mažuranić. U svom govoru održanom prilikom zatvaranja izložbe Mažuranić je istakao potrebu održavanja takovih povremenih opće privrednih manifestacija, naglašavajući s pravom »da će ovaj nauk koga nam je izložba dala od velike koristi biti za naš narod.«

Mažuranićeva misao ostala je uslijed novo nastalog stanja nakon sklapanja ugarsko-hrvatske nagodbe (1868. g.) samo pusta želja. Nova politička situacija usmjerila je i tok naše privrede u nove »ugarsko-oportunističke« vode. Domaći obrtnici, poljoprivrednici i tvorničari jer nisu mogli izlagati u domovini nastupaju, i to s uspjehom, na izložbama u Beču, Trstu i Pešti, a i izvan teritorija austro-ugarske monarhije.

Godine 1891. povodom proslave 50-godišnjice osnivanja »Gospodarskog društva« u Zagrebu održana je velika jubilarna gospodarsko-privredna izložba, na kojoj su bile zastupane sve naše poljoprivredne, obrtničke i opće privredne grane. Ta je izložba ponovo dokazala, da ni političke ni financijske teškoće nisu mogle u potpunosti zakočiti postepeni razvoj. Taj je s manje ili više uspjeha nastavljen i u 20. stoljeću, da tek danas i na ekonomskom planu doživi svestrani napredak vidljiv ne samo na našim velesajmovima, nego i u dnevnom životu jugoslavenskih naroda.

Dr MIROSLAVA DESPOT

KATALOG

I — XIII, XV i XVI PODRAZRED

»Konji i osli« »Volovi, bikovi, krave i telad«, »Svinje«, »Ovce i koze«, »Perad svake vrsti«, »Životinja svake vrsti što no se ne spominuje u drugih podrazredih«, »Proizvodi rudarski, lomničarski, metalurški i neraslinski, te kemičke staline i prirodne«, »Šumarski proizvodi, drvo za gradjevine i svako ino u naravi, duge, bačvarsko i tesarsko djelo«, »Poljski i povrtni proizvodi, žito i mlivo«, »Vino«, »Vodke, žestoka pitja, kvasine, pivo, itd.«, »Ulje, mast, vosak, med, slador i slastičarije, sir, jaja, mirisavke, sapun i svieće«, »Sušenine, kože, krzna, pera, runo i dlake«, »Čahurice, svila i svilena roba«, »Vuna, lan, kudeljna predja i konopnine (užarine)«.

1864. izlagalo je u nabrojenim podrazredima ukupno 2048 izlagača — u originalnom katalogu br. 1 — 1921, te br. 2023—2148.

1964. ovi podrazredi nisu zastupljeni.

XIV PODRAZRED

»Gospodarstveno orudje i strojevi, kola, štrcaljke, pjeneznice itd.«

1864. izlagao je 101 izlagač — u originalnom katalogu br. 1922—2022.

1964. ovaj podrazred zastupljen je sa 2 izložka. Vlasništvo: Etnografski muzej, Zagreb

XVII PODRAZRED

»Pletene, tkane i predene tvornine bud' sirove, bud' bieljene, bu'd bojadisane i ve-zarije«

1864. izlagalo je 373 izlagača — u originalnom katalogu br. 2149—2521.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 10 izložaka.
Vlasništvo: Etnografski muzej, Zagreb

XVIII PODRAZRED

»Kožnine, sedlarine i podkitarine«

1864. izlagalo je 40 izlagača — u originalnom katalogu br. 2522—2561.

1964. ovaj podrazred nije zastupljen.

XIX PODRAZRED

»Kožuhi (šube) i odjelo svake vrsti«

1864. izlagalo je 308 izlagača — u originalnom katalogu br. 2562—2869.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 10 izložaka.
Vlasništvo: Etnografski muzej, Zagreb i Muzej grada Zagreba.

XX PODRAZRED

»Drvorezine i svake ruke djelo iz kosti, vlasih, četinah, perah zatim umjetno cvijeće«

1864. izlagalo je 278 izlagača — u originalnom katalogu br. 2870—3147.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 11 izložaka.
Vlasništvo: Etnografski muzej, Zagreb i Muzej grada Zagreba.

XXI PODRAZRED

»Pokućje i sažarine (tapetarine)«

1864. izlagalo je 42 izlagača — u originalnom katalogu br. 3148—3189.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 5 izložaka.

Vlasništvo: Etnografski muzej, Zagreb, JAZU, Zagreb i Muzej grada Zagreba.

XXII PODRAZRED

»Željezna i kovna roba«

1864. izlagalo je 130 izlagača — u originalnom katalogu br. 3190—3319.

1964. ovaj podrazred zastupljen je sa 2 izložka.
Vlasništvo: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb i Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb.

XXIII PODRAZRED

»Staklenina, porcularina, opeke i glinarina (lončarska roba)«

1864. izlagalo je 49 izlagača — u originalnom katalogu br. 3320—3368.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 23 izložka.

Vlasništvo: Vera Postružnik, Zagreb, Vojko Shauff, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, Etnografski muzej, Zagreb, Muzej grada Zagreba.

XXIV PODRAZRED

»Draguljarine, zlato, srebro, tučevina (mjedena roba) i ure«

1864. izlagalo je 15 izlagača — u originalnom katalogu br. 3369—3383.

1964. ovaj podrazred nije zastupljen.

XXV PODRAZRED

»Glasbila i znanstvene sprave (instrumenti) svake vrsti«

1864. izlagalo je 23 izlagača — u originalnom katalogu br. 3384—3406.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 6 izložaka.
Vlasništvo: Etnografski muzej, Zagreb.

XXVI PODRAZRED

»Papir, pisarske, risarske i slikarske potreštine«

1864. izlagala je samo Tvornica papira Rijeka — u originalnom katalogu br. 3407.

1964. ovaj podrazred nije zastupljen.

XXVII PODRAZRED

»Tiskarski i knjigovežni proizvodi«

1864. izlagalo je 15 izlagača — u originalnom katalogu br. 3408—3422.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 5 izložaka.

Vlasništvo: Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb i Muzej grada Zagreba.

XXVIII PODRAZRED

»Bakrorezi, kamenopisi, svjetloptisi i drvo-rezi«

1864. izlagalo je 16 izlagača — u originalnom katalogu br. 3423—3438.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 14 izložaka.

Vlasništvo: Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb i Muzej grada Zagreba.

XXIX PODRAZRED

»Djela i sprave učevne, naknadnine i pripreme za podučavanje«

1864. izlagao je 41 izlagač — u originalnom katalogu br. 3439—3479.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 7 izložaka.

Vlasništvo: Hrvatski glazbeni zavod, Zagreb, Arheološki muzej, Zagreb i Zoološki muzej, Zagreb. Muzej grada Zagreba.

XXX PODRAZRED

»Radnje i rukotvorine pitomacah raznih, bud'javnih, bud'privatnih učilištah i odgojilištah«

1864. izlagalo je 78 izlagača — u originalnom katalogu br. 3480—3558.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 4 izložaka.

Vlasništvo: Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb i Muzej grada Zagreba.

XXXI PODRAZRED

»Slikarije, risarije, obrasci i kipotvorine«

1864. izlagalo je 103 izlagača — u originalnom katalogu br. 3559—3661.

1964. ovaj podrazred zastupljen je izborom od 5 izložaka.

Vlasništvo: Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb i Muzej grada Zagreba.

XXXII PODRAZRED

»Stari rukopisi i ine starine«

1864. izlagalo je 16 izlagača — u originalnom katalogu br. 3662—3677.

1964. ovaj podrazred zastupljen je sa 2 izložaka.

Vlasništvo: Muzej grada Zagreba.

Tematski postav izložbe: Dr Miroslava Despot

Fotografija: Josip Vranić

Organizacija izložbe i katalog:

Vanda Ladović i Nada Kraus

Reprodukcije u katalogu:

Album »Uspomenica« izložbe 1864.

Glinena čutura (Voća Donja)

Brava, kovano željezo, rad Vojka Königa.

Stolica s vezivom, rad karlovačkog »Društva domoljubnih gospojah«

